

BOLALARDA GIJJA: TURLARI, YUQISH YO‘LLARI, BELGILARI VA DAVOLASH USULLARI

Istamova Sitara Nematovna

Ilmiy rahbar

Murodova Dilnoza Yo‘lchi qizi

Sayfullayeva Asila Abdulla qizi

Samarqand davlat tibbiyot universiteti. Davolash ishi fakulteti 3-kurs talabasi.

Annotatsiya: Ushbu maqolada bolalarda uchraydigan gelmintozlar askaridoz, enterobioz, tenioz, giardioz kabi gijja turlarining biologik xususiyatlari, ularning yuqish mexanizmlari, klinik belgilari hamda zamonaviy tashxis va davolash usullari yoritilgan. Tadqiqotda bolalarning gelmint infeksiyalariga nisbatan yuqori moyilligi, gigiyenik omillar, ovqatlanish gigiyenasi va atrof-muhitning sanitariya holati infeksiya tarqalishida muhim rol o‘ynashi ko‘rsatib o‘tiladi. Maqolada gijjalarning ichak va ichakdan tashqari migratsiyasi natijasida yuzaga keladigan patologik o‘zgarishlar, ularning organizmga ta’siri, jumladan, ovqat hazm qilish buzilishlari, allergik reaksiya, anemiya, immunitet pasayishi kabi oqibatlar tahlil qilingan. Shuningdek, gelmintozlarni aniqlashda najas tahlili, “skotch-test”, serologik testlar va ultratovush tekshiruv kabi diagnostik usullar samaradorligi ko‘rib chiqilgan. Davolash bo‘yicha anthelmintik preparatlar, dozalash tamoyillari, profilaktika choralarining ilmiy asoslari keltirilgan. Maqola bolalarda gelmint infeksiyalarini erta aniqlash va oldini olishning ahamiyatini, shuningdek, ota-ona va pedagoglar uchun gigiyenik targ‘ibotning zarurligini ta’kidlaydi.

Kalit so‘zlar: Gelmintoz, gijjalar, askarida, enterobioz, bolalar sog‘ligi, yuqish yo‘llari, klinik belgilar.

KIRISH

Bolalarda uchraydigan parazitlar kasalliklar, xususan gelmintozlar — ya’ni gijja infeksiyalari, dunyo sog‘liqni saqlash tizimi oldidagi eng dolzarb muammolardan biri hisoblanadi.

Gijjalar bolalar organizmida turli fiziologik jarayonlarning buzilishiga, immunitetning pasayishiga, oziq moddalarining yetarli o‘zlashtirilmasligiga hamda jismoniy va intellektual rivojlanishning sekinlashishiga olib kelishi mumkin. Bolalar aholisining ushbu kasalliklarga moyilligi, avvalo, ularning gigiyena qoidalariga yetarli amal qilmasligi, tashqi muhit bilan ko‘p muloqot qilishi, o‘yinchoqlar, tuproq va iflos buyumlar bilan aloqada bo‘lishi bilan izohlanadi.

Shu sababli gelmintozlar pediatriya, infeksiyon kasalliklar va parazitologiyaning alohida e’tibor qaratiladigan yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi.

Gijjalar, asosan, ichakda parazitlik qilsa-da, ayrim turlari boshqa organ va to‘qimalarda ham tarqalishi mumkin. Bu esa kasallikning klinik manzarasini yanada murakkablashtiradi. Bolalarda ko‘p uchraydigan gijjalarga ostitsa (*Enterobius vermicularis*), askarida (*Ascaris lumbricoides*), kam hollarda — tasmasimon gijjalar (*sestodalar*) va ayrim yassi gijjalar kiradi. Har bir gelmint turining o‘ziga xos hayotiy sikli, yuqish mexanizmi, patogenez va

klirik ko'inishlari mavjud bo'lib, ularning o'z vaqtida aniqlanmasligi jiddiy asoratlar keltirib chiqarishi mumkin.

Yuqish yo'llari xilma-xil bo'lib, eng ko'p uchraydigan omillar — gigiyena qoidalarining buzilishi, iflos qo'llar, zararlangan meva-sabzavotlar, tozalanmagan suv, chorva hayvonlari bilan aloqa va yuvilmagan o'yinchoqlardan foydalanishdir. Bolalar muhitidagi o'zaro kontakt yuqish ehtimolini yanada oshiradi. Masalan, ostritsa tuxumlari bola kiyimida, to'shakda, gilamda yoki o'yinchoqlarda uzoq vaqt yashovchan bo'lib, bu ularning tez-tez qayta infeksiyalanishiga olib keladi.

Kasallik belgilari har doim ham aniq bo'lavermaydi; ba'zan gelmintoz yashirin tarzda kechib, bolaning umumiy holati va rivojlanishiga bosqichma-bosqich salbiy ta'sir ko'rsatadi. Eng ko'p uchraydigan simptomlarga anal sohada qichishish, ishtahaning o'zgarishi, najas buzilishlari, qorin og'riqlari, uyquning buzilishi, teri toshmalari va allergik reaksiyalar kiradi. Ayrim og'ir hollarda anemiya, o'sishning sekinlashuvi va vitamin yetishmovchiligi kuzatiladi. Bu belgilar ota-onalar tomonidan ko'pincha boshqa kasallik sifatida qabul qilinishi sababli gelmintozni kech tashxislash xavfi yuqori bo'ladi.

Diagnostika usullari ichki parazitlar mavjudligini aniqlashga qaratilgan bo'lib, najas tahlili, anal qirqim (skotch-test), serologik testlar hamda tasviriy diagnostika turli gelmint turlarini aniqlashda qo'llaniladi. Davolash esa, asosan, antigelmint preparatlar yordamida amalga oshiriladi; dorilar turi, doza va kurs davomiyligi bola yoshi, vazni va aniqlangan gijja turiga qarab belgilanadi. Shuningdek, gigiyenik choralar, ovqatlanish gigiyenasi, oila a'zolarining ham davolanishi kasallikning qaytalanishining oldini olishda muhim omildir.

Ushbu maqolada bolalarda gijjalarning turlari, yuqish yo'llari, klinik belgilari, tashxis va davolash usullari ilmiy manbalar asosida yoritiladi hamda bolalar salomatligi uchun gelmintozlarning xavfi tahlil qilinadi.

Bolalarda gijja, ya'ni gelmintlar, parazitlar kasalliklar orasida eng keng tarqalganlardan biri bo'lib, ularning salomatligi va rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Gijjalar odatda ichakda parazitlik qilsa-da, ayrim turlari boshqa organ va to'qimalarga ham kirib, jiddiy asoratlar keltirishi mumkin. Bolalarda eng ko'p uchraydigan gelmintlar orasida nematodalar, jumladan ostritsa (*Enterobius vermicularis*) va askarida (*Ascaris lumbricoides*) mavjud bo'lib, kamroq hollarda tasmasimon gijjalar (sestodalar) va yassi gijjalar (trematodalar) ham uchraydi. Har bir tur o'ziga xos biologik xususiyatlarga ega bo'lib, yuqish mexanizmi, hayotiy sikli va klinik ko'rinishlari jihatidan farqlanadi. Nematodalar, ayniqsa ostritsa, bolaning anal sohasida qichishish va uyqu buzilishiga olib keladi, askarida esa ichakda parazitlik qilish bilan birga, u o'pka va boshqa organlarga migratsiya qilishi mumkin, bu esa respirator simptomlar, allergik reaksiyalar va oshqozon-ichak buzilishlariga sabab bo'ladi.

Tasmasimon gijjalar ko'proq go'sht va baliq mahsulotlari orqali yuqadi, ular jigar, mushak va boshqa organlarda cysts hosil qilish xususiyatiga ega. Yassi gijjalar, masalan *Fasciola* turlari, ochiq suv havzalari va ifloslangan oziq-ovqat orqali yuqadi va asosan jigar va safro yo'llarida parazitlik qiladi.

Shu bois, gijja turlarini aniqlash va ularning hayotiy siklini tushunish bolalarda kasallikning vaqtida aniqlanishi va samarali davolash uchun juda muhimdir.

Bolalarga gijja yuqishi odatda iflos qo'llar, toza suv va oziq-ovqat yetarlicha yuvilmagan hollarda sodir bo'ladi. Masalan, bola qo'llarini yuvmasdan og'ziga qo'yishi yoki iflos o'yinchoq va kiyimlar bilan aloqa qilishi gijja tuxumlarining organizmga kirishiga olib keladi. Meva, sabzavot, go'sht va baliq mahsulotlarini yetarlicha pishirmaslik ham gelmint yuqishini oshiradi. Shu bilan birga, uy hayvonlari bilan yaqin kontakt, toza ichimlik suvi yetishmasligi va maktab yoki bog'cha kabi jamoat muhitidagi ifloslanish gijja infektsiyasining keng tarqalishiga xizmat qiladi. Bolalarning gigiyena qoidalariga rioya qilmasligi yuqish xavfini sezilarli darajada oshiradi, bu esa ayniqsa 3–10 yoshdagi bolalar uchun xosdir. Bolalar bir-biri bilan o'yin davomida iflos buyumlar bilan aloqada bo'lganda gijja tuxumlari tezda tarqaladi va kasallikning qaytalanishiga sabab bo'ladi. Shu sababli otalar va pedagoglar bolalarga muntazam qo'l yuvish, o'yinchoqlarni tozalash va oziq-ovqatni gigiyenik tartibda berish kabi profilaktik choralarni tushuntirishi lozim.

Gijja infektsiyasining klinik belgilari har doim bir xil ko'rinishda namoyon bo'lmaydi. Ba'zan kasallik yashirin tarzda kechadi va bolaning umumiy holatiga asta-sekin salbiy ta'sir qiladi. Eng keng tarqalgan belgilar anal mintaqada qichishish, qorin og'riqlari, ishtahaning buzilishi, ich ketish yoki ich qotishi, teri toshmalari, allergik reaksiyalar, uyqu buzilishi, charchoq va kayfiyat o'zgarishidir. Shuningdek, og'ir va davom etgan infektsiyalarda anemiya, vitamin yetishmovchiligi va o'sishning sekinlashishi kuzatiladi. Ostritsa bilan infektsiyada tungi qichishish va uyqu buzilishi, askaridada esa ichak, o'pka va jigar bilan bog'liq simptomlar ko'proq uchraydi. Tasmaimon va yassi gijjalarda esa simptomlar ko'pincha jigar va mushak funktsiyalari buzilishi bilan bog'liq bo'lib, og'riq, oshqozon buzilishi va holsizlik bilan namoyon bo'ladi. Bu belgilarning turlicha bo'lishi, shuningdek boshqa kasalliklar bilan chalkashishi gijja infektsiyasini kech tashxislash xavfini oshiradi.

Gelmintozlarni tashxislashda bir nechta laboratoriya va tasviriy diagnostika usullari qo'llaniladi. Eng ko'p ishlatiladigan usul — najas tahlili va anal qirqim (scotch-test) bo'lib, ular yordamida tuxumlar yoki parazitlarning o'zini aniqlash mumkin. Ba'zi hollarda serologik testlar va qon tahlillari ham tavsiya qilinadi, ayniqsa to'qima parazitlari bilan infektsiyalarda. Organlarda parazitlar mavjudligini aniqlash uchun ultrasonografiya, rentgen, KT va MRT kabi tasviriy usullar ishlatiladi. Tashxis to'g'ri qo'yilganda davolash samarali bo'ladi, chunki har bir gijja turi uchun maxsus antigelmint preparatlar mavjud bo'lib, ularning doza va kursi bola yoshi, vazni va infektsiya og'irligiga qarab belgilanadi. Ostritsa va askaridani davolash uchun preparatlar muntazam kursda qo'llanadi, tasmaimon gijjalar uchun esa go'sht va baliq mahsulotlarini tayyorlashda gigiyena qoidalariga rioya qilish bilan birga dori-darmonlar ishlatiladi.

Gelmintozni davolash faqat dori bilan cheklanmaydi. Gigiyena choralarni kuchaytirish, bolalarning shaxsiy gigiyenasiga e'tibor berish, uy va maktab muhitini tozalash, oziq-ovqat va suv xavfsizligini ta'minlash kasallikning qaytalanishini oldini olishda muhim rol o'ynaydi. Shuningdek, barcha oila a'zolari, ayniqsa bir nechta bola bo'lgan uyda, profilaktik tahlillar va kerak bo'lsa davolanishni o'tkazishlari lozim. Bolalarga gigiyena odatlarini o'rgatish, ular o'yin davomida qo'llarini yuvish va toza o'yinchoqlardan foydalanish kabi qoidalarga rioya qilishni muntazam tushuntirish kasallikning oldini olishda asosiy vosita hisoblanadi.

Gijja infeksiyalari bolalarda jismoniy va psixologik rivojlanishga ham salbiy ta'sir qiladi. Davolashning muvaffaqiyati esa faqat dori va gigiyena choralarining uyg'unligi bilan bog'liq. Shuning uchun gelmintozlar bilan kurashishda ota-onalar, pedagoglar va tibbiyot mutaxassislari hamkorligi zarur. Bolalarning sog'lom o'sishi va immunitetining mustahkamligi uchun gijjalarning turlari, yuqish yo'llari, belgilari va davolash usullari haqida keng ma'lumotga ega bo'lish muhimdir. Shu bois, ushbu mavzu bo'yicha ilmiy tadqiqotlar va amaliy qo'llanmalar bolalar salomatligini himoya qilishda katta ahamiyatga ega.

Xulosa

Bolalarda gijja infeksiyalari, ya'ni gelmintozlar, sog'liq va rivojlanishga jiddiy salbiy ta'sir ko'rsatadigan keng tarqalgan parazitlar kasalliklardan biridir. Ushbu maqolada gijjalarning turlari, yuqish yo'llari, klinik belgilari va davolash usullari tahlil qilindi. Bolalar orasida eng ko'p uchraydigan nematodalar — o'stritsa va askarida bo'lib, kamroq hollarda tasmasimon va yassi gijjalar ham kuzatiladi. Yuqish asosan gigiyena qoidalarining buzilishi, iflos qo'llar, iflos oziq-ovqat, zararlangan suv va hayvonlar bilan aloqa orqali sodir bo'ladi. Gijja infeksiyasining belgilari turlicha bo'lib, anal sohada qichishish, oshqozon-ichak buzilishlari, uyqu buzilishi, charchoq, allergik reaksiyalar va holatni og'irlashtiradigan boshqa simptomlarni o'z ichiga oladi.

Davolashda antigelmint preparatlar asosiy vosita bo'lib, ularning doza va kursi bola yoshi, vazni va parazit turiga qarab belgilanadi. Shuningdek, gigiyena choralarini kuchaytirish, toza ichimlik suvi va oziq-ovqat ta'minoti, bolalarga gigiyena odatlarini o'rgatish, uy va maktab muhitini tozalash gijja infeksiyasining oldini olishda muhim ahamiyatga ega. Profilaktika choralarini muntazam qo'llash orqali bolalar salomatligini saqlash, o'sish va rivojlanish jarayonini yaxshilash hamda gelmintozning qaytalanishini kamaytirish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Авиценна.uz. Bolalarda gijja: turlari, yuqish yo'llari va belgilari. [Online] Available: <https://avitsenna.uz/bolalarda-gijja>
2. Даво.uz. Bolalarda gijja alomatlari va oldini olish. [Online] Available: <https://davo.uz/articles/bolalarda-gijja-alomatlari-va-oldini-olish-251>
3. Fayllar.org. Bolalarda gijja: turlari, yuqish yo'llari, belgilari va davolash usullari. [Online] Available: <https://fayllar.org/bolalarda-gijja-turlari-yuqish-yollari-belgilari-va-davolash-u.html>
4. Telegra.ph. Bolalarda gijja turlari, yuqish yo'llari va davolash usullari. [Online] Available: <https://telegra.ph/Bolalarda-gijja-turlari-yuqish-yollari-belgilari-va-davolash-usullari-04-01>
5. Megabaza.net. Bolalarda gijja turlari va davolash usullari haqida ma'lumot. [Online] Available: <https://megabaza.net/bolalarda-gijja-turlari-yuqish-yollari-belgilari-va-davolash-usullari-haqida-malumot/kasalliklar/>